

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
Державний методичний центр
навчальних закладів культури і мистецтв України

ЕЛЕМЕНТАРНА ТЕОРІЯ МУЗИКИ

ПРЕДМЕТ ЗА ВИБОРОМ

ПРОГРАМА

**для музичної школи, музичного відділення
початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу
(школи естетичного виховання)**

Київ – 2017

*Затверджено Державним методичним центром
навчальних закладів культури і мистецтв України
(лист від 09 лютого 2017 р. № 51-11)*

Автори - укладачі:	Ж. В. Борисевич - методист Обласного навчального-методичного центру підвищення кваліфікації працівників культосвітніх закладів (м. Харків); викладач-методист, завідувача музично-теоретичним відділом Дергачівської дитячої музичної школи Харківської області
	М. В. Кочарян - викладач-методист, завідувача музично-теоретичним відділом Харківської дитячої музичної школи № 1 імені Л. Бетховена
Рецензенти:	Г. Г. Газдюк - кандидат мистецтвознавства, голова предметно-циклової комісії «Теорія музики», викладач-методист Харківського музичного училища імені Б. М. Лятошинського
	Н. І. Коваленко - викладач-методист Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтв
	В. В. Кулик - кандидат мистецтвознавства, завідувача теоретичним відділом, викладач-методист Київської дитячої музичної школи № 33 імені В. В. Пухальського
Редактор:	Н. І. Смольська - методист I категорії Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України, член Національної всеукраїнської музичної спілки
Відповідальний за випуск:	А. П. Корисько - директор Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України, заслужений діяч мистецтв України

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	4
Вступ.....	4
Принципи організації змісту програми.....	5
Мета і завдання навчального предмета за вибором «Елементарна теорія музики».....	6
Характеристика структури курсу.....	6
Планування навчально-виховного процесу.....	7
Рекомендації щодо контролю успішності.....	7
Види та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.....	8
Методичні рекомендації щодо викладання предмета за вибором «Елементарна теорія музики»	11
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ.....	14
Орієнтовний тематичний план.....	14
Зміст вивчення предмета.....	15
ДОДАТКИ.....	42
<i>Додаток № 1.</i> Орієнтовний план аналізу музичного твору.....	42
<i>Додаток № 2.</i> Орієнтовні приклади творчих завдань з елементарної теорії музики.....	42
<i>Додаток № 3.</i> Орієнтовна тематика для створення рефератів та комп'ютерних презентацій.....	44
БІБЛІОГРАФІЯ.....	45
Навчальна література.....	45
Педагогіка та психологія творчої діяльності.....	46
Комп'ютерні технології.....	47
Електронні ресурси. Віддалені ресурси.....	47

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступ

«Розвиток системи і змісту навчання в сучасному світі відбувається в контексті глобальних освітніх тенденцій, серед яких найпомітнішими є: значущість освіти для індивіда і суспільства; орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності; орієнтація навчання на особистість та забезпечення можливостей її саморозкриття.

Ці тенденції свідчать, що головною функцією освіти є розвиток людини»¹.

Освіта має зорієнтувати учнів у виборі майбутньої професії; сформувати навички, необхідні для продовження освіти і самоосвіти; надати досвід творчої діяльності для розвитку індивідуальних здібностей особистості; забезпечити інтеграцію особистих якостей в національну і світову культуру тощо.

Цим положенням близька думка доктора філософських наук, академіка І. Зязюна, який вважав, що центром і метою сучасної освіти є «людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом... Система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості».²

На сучасному етапі життя суспільству потрібні фахівці з актуальними знаннями, критичністю мислення, творчою ініціативою, які налаштовані на максимальну самореалізацію.

Державна освітня політика України розпочала становлення парадигм освіти, орієнтованих на входження країни у світовий освітній простір. Реалізація принципу варіативності дає змогу педагогічним колективам навчальних закладів, у тому числі мистецьких, конструювати педагогічний процес за авторськими моделями, створювати навчальні програми в системі освіти, найголовнішою умовою яких є особистісна зорієнтованість. У цьому полягає гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу, центром і метою якого є особистість учня.

Серед основних пріоритетів освітньої галузі ХХІ століття важливого значення набуває музичне виховання учнів. Музичне мистецтво є необхідною частиною духовного життя. Завдяки емоційній насиченості музика здійснює важливий вплив на формування кращих моральних цінностей людини, посилює її творчий потенціал.

Предмет «Елементарна теорія музики» у світі сучасного інтерактивного навчання варто розглядати як навчальну дисципліну, що активізує музично-художню свідомість, поглиблює уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати та розвиває творче мислення. Це – ключ для сприймання теоретичного знання музичного мистецтва. Теоретичні знання необхідні протягом усього періоду навчання в класі з фаху, на уроках з колективного

¹ Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К.: Академвидав, 2015.

² Зязюн І.А. Освітні технології у вимірах педагогічної рефлексії. // Світло. - 1996, №1.

музичення. «Елементарна теорія музики» – один із предметів за вибором у комплексі музично-теоретичних дисциплін і тісно пов'язаний із вивченням предметів «Сольфеджіо» (зокрема з музичною грамотою) і «Українська та зарубіжна музичні літератури».

Зміст предмета передбачає збагачення теоретичних знань, удосконалення практичних навичок і орієнтований на підготовку учнів до вступу у вищі мистецькі навчальні заклади.

Принципи організації змісту програми

Програма з предмета за вибором «Елементарна теорія музики» створена у відповідності до чинних Типових навчальних планів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання)³.

Зміст Програми пов'язаний із концептуальними і методичними засадами програми «Сольфеджіо» для музичної школи, музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу (школи естетичного виховання), укладачами якої є О. Єпімахова, І. Жосан, В. Кулик та ін. (К.: ДМЦНЗКМУ, 2012).

Програма спирається на досягнення різних гуманітарних наук, а саме на: теоретичні положення національного виховання, які спрямовані на розвиток особистості (І. Бех, І. Дичківська, І. Зязюн, В. Паламарчук, О. Попова);

положення теорії методів навчання (Ю. Бабанський, М. Скаткін);

дослідження з питань розвитку творчої активності учнів (Є. Давидова, О. Лагутін, В. Ражніков);

розробки у галузі психології музичних здібностей (О. Комаровська, Є. Назайкінський, Б. Теплов);

музично-педагогічний досвід музикознавців-теоретиків (О. Афоніна, Л. Бражнікова, Г. Виноградов, Г. Вірановський, Т. Ганзіна, Г. Глушков, Є. Красовська, М. Калашник, Т. Павленко, С. Павлюченко, Г. Побережна, Г. Смаглій; Б. Алексєєв і А. Мясоєдов, В. Вахромєєв, О. Дадіомов, Л. Красінська і В. Уткін, А. Островський, І. Способін, Г. Фрідкін, А. Харуто, В. Холопова та ін.).

Підґрунтя Програми становлять:

особистісно орієнтований підхід, який забезпечує розвиток індивідуальних художніх здібностей, творчого потенціалу учнів;

компетентнісний підхід, що сприяє формуванню ключових предметних і міжпредметних компетентностей, загальнокультурних і художньо-естетичних;

діяльнісний підхід, що спрямований на розвиток музичних здібностей і умінь, здатностей застосовувати їх у навчальній та соціокультурній практиці;

³ Затверджено наказом Міністерства культури України від 11.08.2015 № 588

інтегративний підхід, який виражається в акцентуванні взаємодії різних видів мистецтва в рамках освітньої галузі та міжпредметних зв'язків із предметами інших освітніх галузей, інтеграції з соціокультурним середовищем;

креативний підхід, що у навчанні пов'язаний із пріоритетом творчої самореалізації учнів;

діалогічний підхід, котрий передбачає перетворення позиції викладач-учень в особистісно-рівноправні відносини.

Мета і завдання навчального предмета за вибором «Елементарна теорія музики»

Мета навчального предмета— становлення музичного мислення учнів на основі високого рівня знань, умінь та навичок з елементарної теорії музики, виховання професійних якостей, достатніх для вступу у вищі мистецькі навчальні заклади.

Завдання предмета

навчальні:

сформувати в учня навички точного і грамотного запису нотного тексту; узагальнити знання з музичної грамоти, отримані у процесі опанування предметів із фаху, «Сольфеджіо», «Українська та зарубіжна музичні літератури», предметів із колективного музичення тощо;

надати знання спеціальної музичної термінології і сформувати уміння оперувати ними;

виховати уміння самостійно працювати з навчальною і довідковою літературою, нотним текстом, професійно грамотно викладати теоретичний матеріал в усній і письмовій формах;

закласти основи використання набутих знань і навичок у музично-творчій діяльності;

виховні:

розвиток особистісних якостей учня, які сприяють засвоєнню навчальної інформації;

виховання уміння самостійно контролювати власну навчальну діяльність (планування завдань, уміння надати об'єктивну оцінку своїй праці, усвідомлення причин успіху або неуспіху власної навчальної діяльності тощо);

збагачення музичного світогляду учня.

Характеристика структури курсу

Програма з предмета за вибором «Елементарна теорія музики» розрахована на один рік викладання навчальної дисципліни і рекомендується для учнів випускних класів (8-й за восьмирічним строком навчання та 6-й за шестирічним строком навчання) шкіл естетичного виховання.

Навчальний рік триває 35 тижнів.

Обсяг курсу становить 35 академічних годин по 1-й годині на тиждень.

Форма проведення занять: індивідуальне навчання (один учень).

Планування навчально-виховного процесу

Урок є основною формою проведення занять. За змістом урок може бути типовим (усі види роботи), домінантним (переважає один із видів музичної діяльності), тематичним (тема, яка об'єднує всі види занять).

За формами – урок комплексний.

За навчальною метою і завданнями виокремлюють такі етапи: формування, застосування умінь і навичок; узагальнення, систематизація і перевірка рівня засвоєння знань.

Основу планування навчально-виховного процесу становить робочий план (стислий), що складається перед початком I та II семестрів і вноситься в Журнал індивідуальних уроків (Ф-3).

Організація уроку є творчо-методичною роботою викладача. Розподіл часу на виконання різних видів роботи може коригуватися упродовж уроку.

Одним із сучасних засобів активізації навчального процесу є використання комп'ютерних технологій. Створення презентацій, використання електронних енциклопедій, посібників, тренажерів, виконання контрольних і тестових завдань дозволяють учням ефективно вивчати програмний матеріал, поглиблювати, розширювати, узагальнювати та систематизувати отримані знання. Комп'ютерні технології сприяють підвищенню інтересу до навчання, розвитку теоретичного мислення і навичок музично-творчої діяльності.

Рекомендації щодо контролю успішності

Педагогічний контроль у навчальному процесі виконує цілий ряд функцій: оцінювальну, стимулюючу, розвиваючу, навчальну, діагностичну, виховну тощо. Важливим при цьому є використання практичних завдань, які бажано планувати під час перевірки рівня знань із кожної теми.

Практичні завдання містять завдання різної складності, що направлені на розвиток творчого мислення, уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати знання з елементарної теорії музики. Виконання учнем того або іншого типу чи виду завдань дозволяє більш об'єктивно оцінити рівень якості засвоєння ним знань, умінь, навичок, виявити швидкість його реакції, ступінь уваги, труднощі засвоєння матеріалу.

Завдання включають знання музичної термінології, елементів музичної мови, практичні вправи, тести з різними типами завдань: вибір правильної відповіді, вибір декількох правильних відповідей, вибір неправильної відповіді; вибір відповідності, установлення послідовності матеріалу; завдання, де можна самостійно вписати відповіді.

Розв'язання задач з елементарної теорії музики формує логічне мислення, аналітичні здібності учнів.

Обов'язковим є аналіз творів із фаху та/або предметів колективного музичення, уміння проаналізувати даний музичний матеріал та пояснити роль елементів музичної мови у змісті творів. Творчі завдання дозволяють використовувати набуті навички з елементарної теорії музики та передбачають

інтеграційний зв'язок з іншими предметами основного циклу, різними видами мистецтв, іншими галузями науки і культури.

Підсумковий урок наприкінці навчального року проводиться у формі контрольного уроку і є обов'язковим контрольним заходом, що складається з двох частин: письмової роботи та усної відповіді. Види завдань затверджуються завідувачем відділу (відділення).

Письмова робота складається із завдань репродуктивного та креативного типів і може містити такі види завдань (за вибором викладача):

групування тривалостей у простих і складних розмірах;

транспозиція двоголосся на заданий інтервал або із скрипкового ключа у басовий;

визначення та запис діатонічних інтервалів, тритонів і характерних інтервалів у тональності й від звука з розв'язанням;

визначення та запис акордів від звука й в тональності (мажорні, мінорні тризвуки з оберненнями, збільшені та зменшені без обернень; D₇ з оберненнями, м. VII₇, зм. VII₇, II₇ без обернень, з розв'язанням);

знання діатонічних ладів народної музики, ладів української народної музики, хроматичної мажорної та мінорної гами;

розв'язання задач із теорії музики;

літерне позначення звуків, тональностей;

спеціальні умовні позначення інтервалів, акордів (тризвуків, септакордів);

енгармонізм характерних інтервалів;

аналіз музичних творів;

створення другого речення;

створення другого голосу або підголоску.

Усна відповідь містить репродуктивні та креативні види завдань. Учні повинні знати теоретичний матеріал в обсязі, необхідному для оволодіння навичками читання нот у скрипковому і басовому ключах, елементи музичної мови, орієнтуватися в октавах на фортепіанній клавіатурі, демонструвати знання основних італійських музичних термінів для позначення темпів, динаміки, прийомів звуковидобування (штрихів), підбір акомпанементу до наданої мелодії.

Оцінка за підсумковий урок визначається як середня від суми оцінок за письмову роботу та усну відповідь учня.

Види та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів

Система оцінювання навчальних досягнень учнів повинна ґрунтуватися на позитивному ставленні до кожного з них. Комплексна перевірка та оцінка, яка інтегрує результати різних видів навчальної діяльності, допоможуть викладачеві об'єктивно і гуманно оцінити знання учнів. З метою визначення набутих теоретичних знань і практичних навичок у результаті вивчення предмета передбачаються різні види контролю й оцінювання.

Поточний контроль передбачає перевірку рівня опанування матеріалу шляхом опитування учнів. При поточному оцінюванні варто застосовувати

практичні завдання, тести, кросворди, комп'ютерні програми, усні опитування тощо.

Тематичне оцінювання спрямовується на перевірку знань учнів у межах вивчених тем. Формою тематичної перевірки можуть бути уроки узагальнюючого характеру, що містять письмові контрольні роботи та усне опитування, творчі завдання.

Додатковим засобом стимулювання пізнавальної активності, критичності й самокритичності учнів є **самооцінка**.

Підсумкове оцінювання проводиться за тиждень до закінчення семестру (семестрове оцінювання) та навчального року (оцінка за рік). **Оцінка за семестр** виставляється на основі результатів поточного і тематичного оцінювання за даний період. **Оцінка за рік** узагальнює досягнення учнів за весь період вивчення предмета і є підсумковою, виставляється викладачем на основі семестрових оцінок із обов'язковим урахуванням оцінок за контрольні заходи, а також за участь у теоретичних олімпіадах, конкурсах тощо і вноситься у додаток до Документа про позашкільну освіту.

Оцінювання навчальних досягнень учнів відбувається за 12-бальною системою відповідно до наказу Міністерства культури і туризму України від 27.08.2001 № 554. Визначаються 4 рівні навчальних досягнень: початковий (1-3 бали), середній (4-6 балів), достатній (7-9 балів) та високий (10-12 балів).

КРИТЕРІЇ

оцінювання навчальних досягнень учнів музичних шкіл
(музичних відділень шкіл мистецтв) з предметів спеціального циклу

Елементарна теорія музики /предмет за вибором/⁴

Рівні навчальних досягнень	Бали	Орієнтовні визначення критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів
I. Початковий	1	Учень має низький рівень музично-теоретичних знань. Уміння та навички сформовані на елементарному рівні. Учень має уявлення про окремі елементи музичної мови, але не відтворює їх у завданнях
	2	Учень має низький рівень музично-теоретичних знань, слабо сформовані уміння; низький рівень аналізу музичного тексту, елементів музичної мови, не може самостійно відтворити музичний матеріал

⁴ Таку назву має цей предмет у діючих Типових навчальних планах музичної школи (музичного відділення)

	3	Учень має початковий рівень музично-теоретичних знань, слабо сформовані уміння та навички; визначає за нотним текстом обмежену кількість елементів музичної мови; відтворює завдання за допомогою викладача
II. Середній	4	Учень має посередній рівень музично-теоретичних знань; фрагментарно, з помилками визначає елементи музичної мови за нотним текстом; записує завдання вибірково або зі значною кількістю помилок. Не виконує нескладні творчі завдання
	5	Учень має середній рівень музично-теоретичних знань; припускається змістовних помилок у визначенні елементів музичної мови за нотним текстом. Виконує нескладні творчі завдання за допомогою учителя
	6	Учень сприймає та відтворює повний обсяг музично-теоретичних знань, але непослідовно та невпевнено викладає свої думки. Має сформовані уміння та навички. Визначає за нотним текстом елементи музичної мови. Виконує завдання із суттєвими помилками
III. Достатній	7	Учень має повний обсяг музично-теоретичних знань, але непослідовно та невпевнено викладає свої думки. Має сформовані уміння та навички. Визначає за нотним текстом елементи музичної мови, записує музичний матеріал, проте припускає кілька змістовних помилок. Виконує самостійно нескладні творчі завдання з незначною кількістю помилок
	8	Учень має достатній рівень музично-теоретичних знань. Самостійно визначає за нотним текстом елементи музичної мови, записує музичний матеріал. В основних видах роботи припускається незначних помилок, які виправляє за допомогою викладача. Виконує самостійно нескладні творчі завдання без помилок
	9	Учень має ґрунтовні музично-теоретичні знання. Самостійно визначає за нотним текстом елементи музичної мови, записує письмові завдання. В основних видах роботи припускається незначних помилок, які може виправити самостійно. Виконує самостійно більш складні творчі завдання з незначною кількістю помилок

IV. Високий	10	Учень має міцні музично-теоретичні знання, розуміє та пояснює спеціальну музичну термінологію. Самостійно визначає за нотним текстом елементи музичної мови. Самостійно записує знайомий і незнайомий музичний матеріал. Виявляє ініціативу до більш складних творчих завдань, які виконує без помилок
	11	Учень має системні знання, вільно володіє музично-теоретичним матеріалом, уміє аналізувати та систематизувати його. Вільно використовує набуті вміння та навички у творчих завданнях. Самостійно виконує логічні задачі з теорії музики
	12	Учень має свідомі системні знання у межах програми, здатний виконувати завдання творчо, вільно використовує спеціальну музичну термінологію. Самостійно без помилок виконує творчі завдання (створює акомпанемент, підголосок, другий голос, період, твір у простій двочастинній, тричастинній формі тощо). Вміє узагальнювати музично-теоретичний матеріал; має креативне мислення

Методичні рекомендації щодо викладання предмета за вибором «Елементарна теорія музики»

Високі результати навчання можуть бути забезпечені інтенсифікацією навчального процесу, оновленням методики викладання. Тому форми проведення уроків повинні бути різноманітними та цікавими.

Поєднання теоретичної та практичної частин надзвичайно важливі для глибокого засвоєння змісту Програми. Викладачу варто пильнувати за доступністю, обсягом та формою завдань, забезпечувати постійний контроль за їх виконанням.

На уроці допустимо переважання одного з видів роботи. Наприклад, систематизація вивченого матеріалу або перевірка творчого завдання, контрольна робота, усне опитування з теорії, перевірка практичних завдань на фортепіано, аналіз музичних творів.

У курсі з елементарної теорії музики важливо закріплювати матеріал на різних рівнях відтворення: слуховому; зоровому; практичному. Наприклад, у темі «Секвенція» учень повинен: а) відтворити секвенцію (заспівати або заграли на музичному інструменті); б) записати її; в) зіграти на фортепіано; г) проаналізувати музичні фрагменти з включенням секвенції; д) виконати творчі завдання. Це сприяє емоційно-свідомому засвоєнню учнями курсу елементарної теорії музики, допомагає у виконавській практиці.

У ході навчального процесу бажано використовувати форми роботи, які активізують увагу та творче мислення учня, а також спонукають його до

пошуку оригінальних шляхів вирішення поставлених завдань. Це можуть бути задачі з теорії музики, реферати та комп'ютерні презентації (орієнтовна тематика рефератів та комп'ютерних презентацій надається у Додатку №3).

Важливою частиною навчального процесу є організація та перевірка домашніх завдань учнів. Обсяг і форма домашніх завдань повинні постійно контролюватися викладачем (перевірка завдань, щотижневе опитування, практичні завдання, підсумкові контрольні уроки, які покликані забезпечити якісне засвоєння матеріалу учнями й оволодіння всіма необхідними навичками).

Складність предмета «Елементарна теорія музики» полягає в різноманітності тем. В основі завдань – взаємодія декількох складових: роз'яснення теоретичного матеріалу; виконання письмових і усних завдань репродуктивного та креативного змісту; побудова та гра на фортепіано (або на «клавіатурі») елементів музичної мови: інтервалів, акордів поза ладу, мажорних гам (два види), мінорних гам (три види), секвенцій, послідовностей інтервалів, акордів у ладу; транспозиція, групування тривалостей; аналіз музичного твору або фрагменту музичного твору; творчі завдання.

Індивідуальна форма занять дає можливість вирішувати більш ефективно ці завдання.

Одне з навчальних завдань предмета – навчити слухати і аналізувати музичні твори. Учні мають значний слуховий досвід (спів або гра на музичному інструменті), емоційно сприймають характер музичних творів, їх жанрові особливості, формоутворюючі елементи музичної мови.

Добираючи матеріали для аналізу, треба використовувати твори різного інтонаційно-стильового спрямування: фольклор, класику, естраду, джаз, сучасну музику тощо. Завдання слід варіювати, поступово ускладнювати. Необхідно розвивати в юних музикантах уміння оцінити яскравість, характерність прикладу. Емоційно-образний зміст і музична форма творів повинні бути доступними і зрозумілими для учнів.

Варто при цьому орієнтувати учнів на цілісний аналіз музичних творів, характер музики, виражальні засоби, які відіграють важливу роль у створенні музично-художнього образу.

У роботі над аналізом музичних творів важливим є систематичне звернення до репертуару з фаху та предметів із колективного музичення, що сприяє вирішенню виконавських завдань, а також ознайомлення учнів із кращими зразками української пісенної культури. В цьому сенсі доцільно використовувати посібники Р. С. Михайловської «Сольфеджіо на матеріалі української пісні», О. С. Афоніної «Сольфеджіо» (V-VIII класи), Г. А. Смаглій і Л. В. Маловик «Основи теорії музики», А. Буравчук «Сольфеджіо», Т. Павленко «Сольфеджіо на основі українських народних пісень», Л. Д. Бражнікової «Українська народна пісня на уроках сольфеджіо» тощо. В основі цих посібників лежать принципи системності, доступності, осмисленого засвоєння музичного матеріалу, що сприятиме кращому розумінню різних тем курсу елементарної теорії музики. Посібники поєднують теоретичний матеріал з музичної грамоти з ілюстраціями музичних творів різних жанрів народної,

класичної, естрадної, джазової, сучасної музики. Корисним буде також застосування хрестоматій зі слухового аналізу укладачів. Кожний приклад дозволяє осмислювати виразність і зв'язок елементів музичної мови із сприйняттям особливостей стилю композиторів.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Термін вивчення предмета – 1 рік

(1 година на тиждень)

№ з/п	Назви тем	Кількість годин
	I семестр	
1-2	Музика як вид мистецтва	2
3-4	Музичний звук. Музична система. Нотне письмо	2
5-7	Ритм. Метр. Тактовий розмір. Темп. Динаміка. Агогіка. Штрихи	3
8-9	Лад. Тональність	2
10-12	Інтервал. Консонанс. Дисонанс. Діатонічний інтервал. Тритон	3
13-15	Характерні інтервали. Значення інтервалів у музиці	3
16	<i>Підсумковий урок</i>	1
	Всього за семестр	16
	II семестр	
17-22	Акорд. Тризвук. Обернення тризвуку. Септакорд	6
23-24	Діатонічні семиступеневі лади. Пентатоніка. Лади української народної музики	2
25-27	Альтерація. Хроматизм. Модуляція. Відхилення. Споріднені тональності	3
28-29	Транспозиція. Секвенція	2
30-31	Мелізми. Знаки спрощення і скорочення нотного письма	2
32-34	Музична форма. Музичний синтаксис	3
35	<i>Підсумковий урок</i>	1
	Всього за семестр	19
	Всього за рік	35

Порядок вивчення тем Програми викладач може варіювати у залежності від рівня підготовки і музичних здібностей учнів.

У змісті вивчення предмета надаються орієнтовні зразки практичних завдань до кожної теми. Їх можна виконувати під час закріплення матеріалу і під час перевірки рівня його опанування. Використання в педагогічній практиці різних завдань надає викладачам широкі можливості вибору, розширення та подальшої розробки.

Зміст вивчення предмета

І семестр

Темі 1-2. Музика як вид мистецтва (2 години)

Мистецтво – особлива форма відображення дійсності. Види мистецтва. Музика як вид мистецтва. Основні виражальні засоби музики. Загальна характеристика елементів музичної мови (мелодія, лад, ритм, метр, темп, гармонія, динаміка, регістр, штрихи, тембр, фактура). Значення цих елементів для створення музичного образу. Взаємодія музики з іншими видами мистецтва (живопис, архітектура, скульптура, література, хореографія, театр, кіно, декоративно-ужиткове мистецтво, цирк). Види музичного слуху. «Кольоровий слух».

Додаткова література до теми: «Музика як вид мистецтва»

Жбанкова О. Імпресіонізм і Україна. – К. : Галерея, 2011.
Ніколенко О. М. Поезія французького символізму. – Харків : Ранок, 2010.
Венцлова А. М. К. Чюрленис. 32 репродукції. – Вільнюс : Вага, 1972.
Виноградов Г., Красовская Е. Занимательная теория музыки. – М., 1991.
Кремлев Ю. А. О месте музыки среди искусств. – М. : Музыка, 1966.
Леонтьев К. Л. Музыка и цвет. – М. : Знание, 1961.
Машенко Н. М. Слово, музыка, образ. – К., 1982.
Шекспір У. Сонет № 8 (переклад Д. Павличка або С. Маршака)

Орієнтовний музичний, ілюстративний матеріал, поетичні тексти:

К. В. Глюк. Мелодія /з опери «Орфей»/
Ф. Шуберт. Ave Maria
Рафаель Санті. «Сікстинська Мадонна» /репродукція картини/
І. Пінзель. Придорожня фігура Богородиці (скульптура Матері Божої) /копія/
Зображення Божої Матері (репродукції картин, скульптури, статуї, ікони)
І. Франко. Сонет «Сікстинська Мадонна»

І. Поклад, сл. Ю. Рибчинського. «Скрипка грає»

В. Барвінський. «Лірницька пісня»

К. Петров-Водкін. «Скрипка» /картина/

Л. Позен. «Лірник з поводитирем» /скульптура/

С. Гурбанов. «Скрипаль на даху» /скульптура/

Р. Глієр. Симфонічний балет «Запорожці»

І. Рєпін. «Запорожці пишуть листа турецькому султану» /картина/

А. Вівальді. Концерт фа мінор «Зима», ор. 8, № 4 /із циклу концертів для скрипки «Чотири пори року»/

М. Лисенко. Хор «Заклик зими» /з опери «Зима і весна»/

М. Глущенко. «Зимовий день» /картина/
 Репродукції картин на тему «Зима» (за вибором)
 М. Римський-Корсаков. Оркестровий вступ «Океан – море синє» /з опери «Садко»/
 І. Айвазовський. «Дев'ятий вал», «Серед хвиль»
 М. Мусоргський. «Богатирські ворота у стольному граді Києві»
 /з фортепіанного циклу «Картинки з виставки»/
 В. Гартман. Ескіз до проекту міських воріт у Києві
 Р. Роджерс. Мюзикл «Звуки музики» /фрагменти з кінофільму/
 К. Хачатурян. Балет «Цибуліно» /фрагменти з балету та/або однойменного мультфільму/

**Контрольні запитання та практичні завдання до теми
 «Музика як вид мистецтва»**

1. Яке походження має слово *музика*?
2. Що таке синтез мистецтв? З якими видами мистецтва пов'язана музика?
3. Назвати виражальні засоби музики.
4. Розповісти про мелодію – один із головних виражальних засобів музики.
5. У чому полягає спорідненість музичних і живописних образів?
6. Чому архітектуру називають застиглою музикою?
7. Назвати музичні жанри, що вказують на зв'язок літератури та музики.
8. Назвати види музичного слуху.
9. Що таке «кольоровий слух»?
10. Творча біографія яких композиторів пов'язана з «кольоровим слухом»?
11. Створити мелодію в куплетній формі на текст. Підібрати акомпанемент до мелодії за літерно-цифровим позначенням акордів.

Наприклад:

МУЗИКА

Рота музична містом ішла
 Звуки незвичні з собою несла.
 Круглі, ну зовсім, як м'ячики,
 Сонячні – зовсім, як зайчики.
 Звуки протяжні, немов би ріка,
 Звуки зухвалі, як пісня дзвінка.

Н. Юркова

12. Прочитати вірші або навести приклади афоризмів про музику.

Теми 3-4. Музичний звук. Музична система. Нотне письмо (2 години)

Звук як фізичне явище. Музичний звук і його властивості: висота, тривалість, гучність, тембр. Резонанс.

Натуральний звукоряд. Музична система. Звукоряд. Основні ступені звукоряду, їхні назви. Складове та літерне позначення ступенів звукоряду. Знаки альтерації (ключові та випадкові). Діапазон. Регістри. Октави.

Темперований стрій. Півтон і тон. Діатонічні та хроматичні півтони і тони. Енгармонізм.

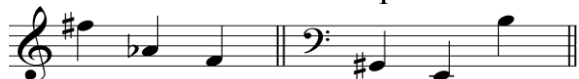
Історія нотного письма. Реформа Гвідо Аретинського. Ключі: скрипковий, басовий, ключі *До* (ознайомлення). Знаки збільшення тривалостей. Сучасна система нотації. Запис одноголосної та багатоголосної музики (для фортепіано, ансамблю, хору). Партитура. Аколада.

Контрольні запитання та практичні завдання до теми «Музичний звук. Музична система»

1. Дати визначення термінам: ключ, альтерація, нота, енгармонізм, темперований стрій, звукоряд, регістр, октава, діапазон, резонанс.
2. Назвати властивості музичного звуку.
3. Від чого залежать висота, тривалість, гучність звуку?
4. Яка фізична якість музичного звуку не залежить від гучності?
5. Як записується висота музичних звуків?
6. Визначити за нотним текстом інтервали та акорди, що записані в різних ключах і регістрах.

7. Записати від поданих звуків вгору і вниз діатонічні та хроматичні півтони (наприклад, вгору від *соль, ре, мі-бемоль, фа-дієз, соль-дієз*).
8. Що таке тембр і від чого він залежить?
9. Записати енгармонічно рівні звуки в різних регістрах.

10. Грати на фортепіано гами, інтервали, акорди в різних регістрах.
11. Навести приклади музичних творів із фаху, в яких зустрічаються різні регістри, діатонічні та хроматичні півтони. Визначити роль регістру у створенні музичних образів (наприклад, *М. Глінка. Марш Чорномора* /з опери «Руслан і Людмила»/; *А. Штогаренко. Метелик*; *Ю. Шамо. Дюймовочка* (з сюїти «Казки та історії»); *О. Білаш. Карабас-Барабас* /із сюїти «Буратіно»/).

12. Створити мелодію у формі квадратного періоду повторної будови, використовуючи у двох реченнях різні регістри (наприклад, за темою «Розмова»: «Вовк і Заєць», «Дідусь та онук» тощо).

Контрольні запитання та практичні завдання до теми «Нотне письмо»

1. Що означає ключ *До*? *Соль*? *Фа*?
2. Чому октави називають *малою, великою*?
3. Що таке знаки альтерації? Назвати їх.
4. Записати назви октав вниз від першої октави та вгору від великої октави.
5. Замінити складові позначення звуків літерами та навпаки.

6. Записати натуральний звукоряд від даного звука, зазначені інтервали та акорди (наприклад, велику секунду, збільшену кварту, малий мажорний септакорд тощо).

7. Підкреслити приклад, у якому звуки співпадають за висотою:

8. Підкреслити приклад, у якому штилі нот розташовані правильно:

9. Підкреслити помилки в даному прикладі.

10. Підібрати акомпанемент до мелодії за літерно-цифровим позначенням акордів (приміром №№ 58-61, 68-80 зі збірника «Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики» /23/).

11. Визначити регістри у творах із фаху.

12. Записати акомпанемент мелодії літерно-цифровим позначенням акордів (наприклад, *Михайловська Р. С.* «Сольфеджіо на матеріалі української пісні»: №№ 239, 329, 352, 360, 366, 405 /22/. *Борисевич Ж., Кочарян М.* «Мелодии кино и мультфильмов»: №№ 260, 265, 368, 369 /6/).

Темі 5-7. Ритм. Метр. Тактовий розмір. Темп. Динаміка. Агогіка. Штрихи (3 години)

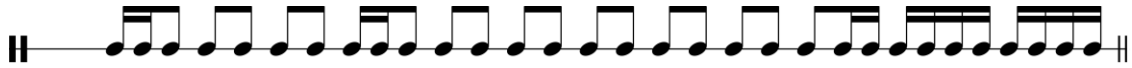
Ритм – організація звукового потоку (звуків і пауз однакових або різних за тривалістю) у часі. Метр. Рівномірність пульсації. Тактовий розмір. Основні та особливі види поділу тривалостей. Паузи. Такт. Тактова риска. Затакт. Знаки збільшення тривалостей. Прості, складні, мішані розміри. Розмір $\frac{2}{2}$, *alla breve*, $\frac{3}{2}$. Групування в простих, складних, мішаних розмірах. Групування тривалостей в інструментальній, вокальній та хоровій музиці. Схеми диригування в різних розмірах. Змінний розмір.

Синкопи: міжтактова, внутрішньотактова, внутрішньодольова у простих і складних розмірах (♩♩; ♩ ♩ ♩, ♩♩♩; ♩♩, ♩♩ тощо). Ритмічні групи із залігованими нотами (♩♩♩, ♩♩♩, ♩♩♩ тощо). Пунктирний ритм: ♩♩, ♩ ♩. Особливі види поділу тривалостей: тріолі, квінтолі, дуолі, квартолі тощо. Ритмічні особливості джазових творів. Поліметрія. Поліритмія. Ритмічна партитура. Темп. Позначення темпу. Агогіка. Метроном. Динамічні відтінки. Артикуляція. Позначення характеру виконання. Значення ритму, метру, темпу, динаміки в музиці. Зв'язок музичного розміру, темпу, певних ритмічних фігур із музичними жанрами (приклади з курсу музичної літератури, творів із фаху або з інших навчальних предметів).

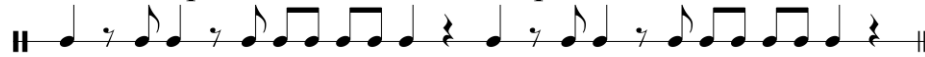

5. Визначити розмір по групуванню тривалостей. Поділити на такти.

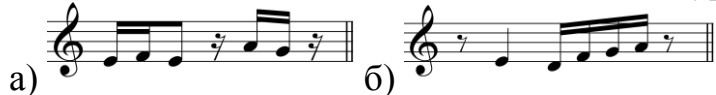
Г. Ф. Телеман, Allegro

В. А. Моцарт, Маленька нічна серенада

6. Яким розмірам відповідають мелодичні уривки в тактах?

7. Що таке темп? Перекласти з італійської мови терміни: *grave*, *andante*, *presto*. Записати італійською мовою: повільно, помірно, помірно швидко, жваво, прискорюючи, зручно.

8. Розв'язати задачу.

Тривалість, в якій дві восьмих тривалостей утворюють одну тріоль, що дорівнює цій тривалості. Скільки шістнадцятих містить така тривалість?

9. Заграти секвенції у вказаних тональностях із використанням різних варіантів ритмічного рисунка. Наприклад:

10. Назвати ритмічні особливості, темпи, динамічні відтінки, штрихи в музичних творах з фаху або з інших навчальних предметів.

11. Проаналізувати музичні приклади за вибором (наприклад, *Афонін О. С.* «Сольфеджіо. VII-VIII класи»: № 350, 351, 354, 255, 360 /3/. *Буравчук А.* «Сольфеджіо», розділ «Приклади складних ритмічних будов»: №№ 200-213 /8/).

12. Створити:

а) мелодію у формі періоду з використанням знака вольти, ритмічних рисунків

б) ритмічну імпровізацію до мелодії (наприклад, *Михайловська Р. С.* «Сольфеджіо на матеріалі української пісні»: №№ 47, 55 /22/. «Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: № 75 /23/).

Теми 8-9. Лад. Тональність (2 години)

Загальне поняття про лад. Лад як система музичного мислення. Стійкі та нестійкі ступені ладу. Тяжіння та розв'язання. Головні, побічні ступені.

Мажор і мінор. Три види мажору і мінору. Тональність. Тетрахорд. Квінтове коло тональностей. Паралельні, однойменні тональності. Взаємодія

мажору і мінору. Змінні лади. Енгармонізм тональностей. Політональність (ознайомлення). Літерне позначення тональностей.

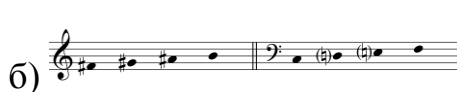
**Контрольні запитання та практичні завдання до теми
«Лад. Тональність»**

1. Дати визначення термінам: лад, тональність, квінтове коло тональностей, три види мажору та мінору, паралельні та однойменні тональності, енгармонізм тональностей, змінний лад тощо.
2. Визначити за нотним текстом тональності, яким належить даний звук в якості стійкого ступеня:

b moll gis-moll E-dur Es-dur

3. Підкреслити варіант, в якому тональність відрізняється кількістю ключових знаків:
а) *b-moll* б) *H-dur* в) *as-moll* г) *gis-moll*
4. Підкреслити варіант, в якому порушено порядок чергування тональностей у напрямку збільшення ключових знаків:
а) *h, fis, cis, gis, dis* б) *F, B, Es, Ges, As*
5. Визначити мажорні і мінорні тональності за даними ключовими знаками, тетра хордами, інтервалами, акордами.

нижній верхній

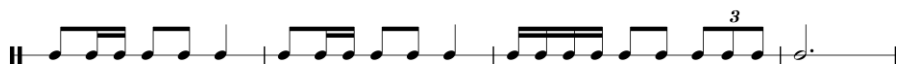

6. Записати спеціальними умовними позначеннями в запропонованих тональностях дані послідовності інтервалів (4-6 інтервалів) (наприклад, *Михайловськ Р. С. «Послідовності інтервалів та акордів» /21/: №№ за вибором*).
7. Які види мінору мають однакову будову з різними видами мажору у верхньому тетра хорді:
натуральний мажор – ?
гармонічний мажор – ?
мелодичний мажор – ?
8. Розв'язати задачу. Тональність із двома ключовими знаками має паралельну тональність, у якій VI ступень співпадає з IV ступенем мажорної тональності, яка має два інших ключових знаки. Завдання: визначити початкову тональність.
9. Записати літерним позначенням тональності творів з фаху.
10. Заграти від заданих звуків різні види мажору і мінору (наприклад, від *фа-дієз* вгору мелодичний мінору, від *мі-бемоль* униз гармонічний мажор, від *сі* вгору гармонічний мінору тощо).
11. Визначити темп, динамічні відтінки, тональність і вид ладу в творах із фаху, з інших навчальних предметів, а також у наданому музичному прикладі

(наприклад, *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. VI клас»: №№ 156-159 /3/. *Михайловська Р. С.* «Сольфеджіо на матеріалі української пісні»: номери за вибором /22/. *Буравчук А.* «Сольфеджіо»: №№ 22-58 /8/. *Борисевич Ж., Кочарян М.* «Мелодии кино и мультфильмов»: №№ 13, 20, 43, 265, 267 /6/. «Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: №№ 81-82 /23/).

12. Створити

а) на заданий ритм мелодію (восьмитактовий період: abcd) з використанням різних видів мінору або мажору. Підписати функції спеціальними умовними позначеннями:

б) мелодію у формі квадратного періоду в паралельному мажоро-мінорі. Підписати функції спеціальними умовними позначеннями;

в) мелодію у гармонічному мажорі або мінорі. Підписати ритмічний акомпанемент мелодії.

Темі 10-12. Інтервал. Консонанс. Дисонанс. Діатонічний інтервал. Тритон (3 години)

Інтервал. Ступенева і тонова (кількісна та якісна) величина інтервалів. Класифікація інтервалів за часовим співвідношенням – мелодичні та гармонічні; за відношенням до октави – прості і складені; за положенням у музичній системі – діатонічні і хроматичні; за слуховим враженням – консонанси і дисонанси; за положенням у тональності – стійкі та нестійкі. Обернення інтервалів. Енгармонізм інтервалів. Побудова усіх видів інтервалів від звука вгору і вниз.

Діатонічні інтервали на ступенях натурального мажору і мінору. Розв'язання нестійких інтервалів у ладу та від звука (в.2 на I, IV, VI ст.; м.7 на V, VII, II ст.).

Діатонічна («золота») секвенція в натуральному мінорі:

м.3 - в.6 в.3 - м.6 в.3 - в.6 в.3 - в.6
I VI , VII V , VI IV , V III .

«Золотий хід валторн» $\overset{\text{м.6 - ч.5 - в.3}}{\text{III V I}}$.

Тритони: зб.4., зм.5 у натуральних і гармонічних ладах. Розв'язання тритонів у паралельних та однойменних тональностях та від звука.

Інтервал як основа музичної інтонації. Роль інтервалів у мелодичній лінії (плавний рух, стрибки, широкі та вузькі інтервали). Інтервал як частина акорду. Види руху голосів у двоголосі: прямий (паралельний), протилежний, односторонній.

I III IV III I ↓V III I
 moll г. зм.5 – м.3 – в.2 – зб.4 – в.6 – м.3;
 VII I IV IV III I
 moll н. зм.5 – в.3 – в.2 – в.6 – м.7 – в.6.
 II III IV III II III

10. Визначити мелодичні та гармонічні інтервали за нотним текстом (наприклад, *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. V клас»: №№ 78-79, 81-89 /3/. *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. VI клас»: №№ 101, 283, 285 /3/. *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. VII-VIII класи»: №№ 108, 214, 238, 259 /3/).

11. Визначити тритони у творах із фаху, з інших навчальних предметів та за нотним текстом (наприклад, *Буравчук А.* «Сольфеджіо»: №№ 113-118 /8/. *Павленко Т.* «Сольфеджіо на основі українських народних пісень»: №№ 407-413 /25/. *Борисевич Ж., Кочарян М.* «Мелодии кино и мультфильмов»: №№ 146, 153 /6/. «Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: №№ 47, 48 /23/).

12. Створити другий голос до музичного прикладу з використанням різних видів руху голосів у двоголоссі («Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: №№ 58, 59, 121 /23/).

Темі 13-15. Характерні інтервали. Значення інтервалів у музиці (3 години)

Характерні інтервали у гармонічних ладах (зб.2, зм.7, зб.5, зм.4). Розв'язання характерних інтервалів. Енгармонізм характерних інтервалів. Значення інтервалів у музиці. Виразові можливості характерних інтервалів у музиці (інструментальній, вокальній).

Контрольні запитання та практичні завдання до теми **«Характерні інтервали. Значення інтервалів у музиці»**

1. Що таке характерні інтервали?
2. Назвати інтервали, основою яких є VI понижений ступінь.
3. Які характерні інтервали розв'язуються у:
а) ч.5 б) ч.4 в) м.3 г) в.6?
4. Записати від вказаних звуків вгору і вниз характерні інтервали та їх обернення. Розв'язати їх, підписати тональності (наприклад, зм.4 від *соль* першої октави ↑; зм.7 від *сі* малої октави ↓ тощо).
5. Підкреслити варіанти, в яких енгармонізм інтервалів записаний неправильно:
а) в.3 = зм.4 б) м.6 = зм.7 в) зб.5 = м.6 г) зб.2 = в.3
6. Записати усі зменшені інтервали у скрипковому ключі. Розв'язати їх у даних тональностях (наприклад, зм.4 в *Fis-dur, es-moll*; зм.7 в *Es-dur, fis-moll*; зм.5 в *H-dur, d-moll*).
7. Записати усі збільшені інтервали у басовому ключі. Розв'язати їх у даних тональностях (наприклад, зб.5 в *A-dur, fis-moll*; зб.2 у *B-dur, g-moll*; зб.4 в *As-dur, f-moll*).
8. Вирішити задачу.

Звук *соль* є основою ч.4. Її вершина співпадає з основою зб.2. Основа зб.2 є вершиною зб.5. Завдання: визначити звуки зб.5 і розв'язати в гармонічному мажорі.

9. Підписати інтервали та ступені, на яких їх побудовано, у вказаних послідовностях інтервалів (наприклад, *Михайловська Р. С.* «Послідовності інтервалів та акордів»: №№ 130-160 за вибором /21/).

10. Записати вказані інтервали вгору або вниз. Перетворити їх на характерні інтервали за допомогою енгармонічної заміни звуків. Розв'язати характерні інтервали.

Наприклад, у скрипковому ключі в.3 від *мі*↑, м.6 від *до-дієз*↑,
у басовому ключі м.3 від *ля*↓, в.6 від *сі*↓.

11. Навести приклади характерних інтервалів у творах із фаху, з інших навчальних предметів і у даних музичних фрагментах, визначити їх роль у створенні характеру музики (наприклад, *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. VI клас»: №№ 160-162, 168-172, 175-177 /3/. *Буравчук А.* «Сольфеджіо»: №№ 119-129 /8/. «Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: №№ 83, 84, 87 /23/).

12. Створити:

а) другий голос до даної мелодії, використовуючи тритони, діатонічні, характерні інтервали за вибором (наприклад, *Михайловська Р. С.* «Сольфеджіо на матеріалі української пісні»: №№ 485, 490 /22/);

б) квадратний період неповторної будови, використовуючи в мелодії вивчені інтервали, «золотий хід валторн».

Тема 16. Підсумковий урок (1 година)

Орієнтовні завдання

1. Дати визначення таким термінам: музичний розмір, мішаний розмір, лад, інтервал, тритон, характерні інтервали тощо.

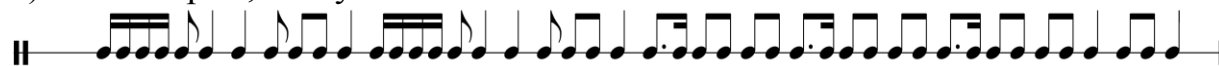
2. Назвати знак, який використовується для позначення збільшення тривалості звука і не застосовується для позначення збільшення тривалості пауз.

3. Відповідно до групування тривалостей визначити у прикладах музичний розмір і поділити на такти:

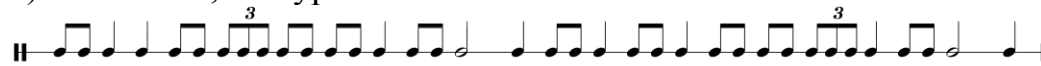
а) І. Шамо, «Не шуми, калинонька»

б) Л. Боккеріні, Менует

в) Ф. Шопен, Мазурка

4. Записати тритони і характерні інтервали, які будуються на VII ст. гармонічного мінору (наприклад, у тональності *сі мінор* або *фа мінор*).

5. Записати всі збільшені інтервали вгору або вниз від заданих звуків і розв'язати в гармонічному мажорі (наприклад, в скрипковому ключі від *мі*↓, в басовому ключі від *ля-бемоль*↑).

6. Визначити дані інтервали. Енгармонічно замінити їх та розв'язати.

Наприклад:

7. Підкреслити правильний варіант визначення темпів:

largo – 1) важко 2) повільно 3) широко

vivo – 1) швидко 2) дуже швидко 3) жваво

moderato – 1) помірно 2) стримано 3) спокійно

8. Розв'язати задачу.

Звук *соль* – вершина зм.7, основа якого є вершиною зб.4; основа зб.4 є вершиною м.6.

Завдання: визначити основу і вершину м.6. Енгармонічно замінити м.6 на характерний інтервал і розв'язати.

9. Чим відрізняється однойменний мажоро-мінор від паралельного мажоро-мінору? Визначити в даних фрагментах музичних творів паралельні та однойменні тональності (наприклад, *Буравчук А.* «Сольфеджіо»: №№ 22-33 /8/. «Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: №№ 49, 50 /23/).

10. Знайти у творах із фаху або з інших навчальних предметів мелодичні і гармонічні тритони, характерні інтервали, визначити їх виражальну роль у характері музики.

11. Заграти на фортепіано послідовність інтервалів у вказаних тональностях за вибором викладача.

Наприклад:

а) ^{м.6 - ч.5 - в.3}
III V I («золотий хід валторн») у тональностях *Es-dur*, *D-dur*, *e-moll*, *g-moll*;

б) в.3 – м.3 – в.2 – зб.4 – м.6
Dur I II IV IV III

в) зм.5 – в.3 – м.7 – в.6
moll VII# I II III

12. Створити до даної мелодії другий голос, використовуючи паралельний рух, протилежний рух, послідовність інтервалів «золотий хід валторн» (наприклад, *Михайловська Р. С.* «Сольфеджіо на матеріалі української пісні» №№ 213, 225, 326, 327 /22/).

II семестр

Тести 17-22. Акорд. Тризвук. Обернення тризвуку. Септакорд (6 годин)

Акорд. Акорди терцієвої будови: тризвук, септакорд, нонакорд. Класифікація акордів за слуховим враженням – консонанси та дисонанси; за положенням у тональності – стійкі та нестійкі; за положенням основного тону –

основний вид та обернення; за положенням у музичній системі – діатонічні і хроматичні.

Види тризвуків: великий (B_3^5), малий (M_3^5), збільшений (Zb_3^5), зменшений (Zm_3^5). Обернення тризвуків. Інтервальний склад тризвуків та їх обернень. Запис мажорних і мінорних тризвуків з оберненнями від звука. Спеціальні умовні позначення тризвуків.

Тризвуки на ступенях мажору і мінору. Терцієвий ряд тризвуків.

S	D
$\Pi_3^5 - S_3^5 - VI_3^5$	$T_3^5 - III_3^5 - D_3^5 - VII_3^5$

Головні тризвуки ладу з оберненнями в тональності та від звука. Побічні тризвуки у натуральному мінорі на прикладі «фрігійського звороту»

$I_3^5 - IV_6, VII_3^5 - III_6, VI_3^5 - II_6, V_3^5 - I_6$

Зменшений тризвук у натуральних і гармонічних ладах із розв'язанням. Запис у тональності та від звука.

Збільшений тризвук у гармонічних ладах з розв'язанням. Обернення збільшеного тризвуку. Запис у тональності та від звука.

Відомі класичні гармонічні звороти:

прохідні звороти: $T_3^5 - D_4^6 - T_6, S_3^5 - T_4^6 - S_6;$

допоміжні звороти: $T_3^5 - S_4^6 - T_3^5, T_3^5 - D_6 - T_3^5, D_3^5 - T_4^6 - D_3^5;$

«золота секвенція»: $I - IV - VII - III - VI - I - I - V - I;$

«фрігійський зворот»: $I_3^5 - IV_6, VII_3^5 - III_6, VI_3^5 - II_6, V_3^5 - I_6$

Септакорд. Види септакордів. Обернення септакордів. D_7 із оберненнями та розв'язанням у тональності та від звука. Кадансовий квартсекстакорд. Перерваний зворот. Спеціальні умовні позначення септакордів.

Увідні септакорди: зм. VII_7 , м. VII_7 у тональності та від звука. Два способи розв'язання септакордів: м. $VII_7 - T_3^5$, м. $VII_7 - D_5^6 - T_3^5$, зм. $VII_7 - T_3^5 (t_3^5)$, зм. $VII_7 - D_5^6 - T_3^5 (t_3^5)$.

Септакорди Π_7 у натуральному мажорі, гармонічних мажорі та мінорі. Два способи розв'язання в тональності та від звука. $\Pi_7 - T_6, \Pi_7 - D_3^4 - T_3^5 (t_3^5)$.

Нонакорд (ознайомлення).

Гармонічний зворот. Гармонічна послідовність.

Акорди в ладу (6-8 акордів). Наприклад:

$T_3^5 - D_4^6 - D_6 - T_3^5 - S_6 - K_4^6 - D_7 - T_3^{5H} (t_3^{5H})$

$T_6 - \text{зм. } VII_7 - D_5^6 - T_3^5 - S_4^6 - S_3^5 - D_2 - T_6$

$t_4^6 - D_2 - t_6 - \Pi_7 - D_3^4 - t_3^5 - S_4^6 - t_3^5$

$t_6 - D_3^4 - D_5^6 - t_3^5 - S_3^5 - D_7 - VI_3^5 - S_6 - D_7 - t_3^{5H}$

Значення акордів у музиці. Роль акордів у побудові мелодії: розгортання акордів по горизонталі, акорди і акордові тони як опора мелодичної лінії. Акорд – структурний елемент гармонії. Функціональна роль акордів. Перевага стійкості або нестійкості, діатоніки або хроматики.

Акорд і різні типи фактур у творах різних жанрів. Роль акордів у створенні музичних образів і характеру звучання музики (на прикладі творів із фаху або інших навчальних предметів).

Літерно-цифрове позначення акордів в естрадній та джазовій музиці.

**Контрольні запитання та практичні завдання до теми
«Акорд. Тризвук. Обернення тризвуків»**

1. Дати визначення таким термінам: акорд, тризвук, види тризвуків. Які назви мають звуки тризвуків?
2. Що таке обернення тризвуків? Від чого походить назва і цифрові позначення тризвуків та їх обернень?
3. Підкреслити приклади, що мають правильне визначення:

а) б) в) г)

М₄⁶ В₄⁶ М₆⁶ В₆⁶

4. Які ноти відсутні у зазначених акордах? Вказати усі варіанти.

М₆ В₄⁶ 3б₃⁵ зм. VII₃⁵

5. В яких тактах дані інтервали не відповідають вказаним акордам (за умови, що нижній звук інтервалу є основним тоном акорду)?

М₃⁵ В₆ М₄⁶ 3б₃⁵

6. Записати акорди, в яких зазначений звук є терцієвим тоном:

зм. VII₃⁵ М₆ 3б₃⁵ В₄⁶

7. Визначити головні тризвуки та їх обернення в творах із фаху або з інших навчальних предметів.

8. Розв'язати задачу. Звук *соль* – терцієвий тон мажорного квартсекстакорду. Його квінтовий тон співпадає з примією мінорного секстакорду, квінтовий тон якого співпадає з примією збільшеного тризвуків гармонічного мінору. Завдання: визначити тональність збільшеного тризвуків.

9. Представити подані акорди в якості тонічних, субдомінантових, доміантових. Записати їх від звука (наприклад, у скрипковому ключі від *ля-бемоль* вгору В₄⁶, М₃⁵, М₆⁶; у басовому ключі від *фа* вниз М₄⁶, В₃⁵, В₆⁶).

10. Заграти у запропонованих тональностях послідовність акордів у ладу, наприклад, Dur T₃⁵ – D₄⁶ – T₆ – S_{3r}⁵ – S_{6r}⁵ – D₆ – зм. VII₃⁵ – T₃^{5H}
moll t₃⁵ – 3б₃⁵ – t₆ – D₄⁶ – D₆ – t₃⁵ – S₄⁶ – t₃⁵

11. Проаналізувати музичні приклади. Визначити види тризвуків з оберненнями (наприклад, *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. V клас»: №№ 127-137 /3/. *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо VI клас»: №№ 121-122, 154, 155 /3/. *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. VII-VIII класи»: №№ 189-191, 268, 288, 296-298 /3/. *Буравчук А.* «Сольфеджіо»: №№ 130-161 /8/. *Павленко Т.* «Сольфеджіо на основі українських народних пісень»: №№ 312-326 /25/).

12. Створити мелодію за даною послідовністю акордів у ладу з ритмічними особливостями (♩, ♪, ♫, ♬, ♮, ♯, ♭):

а) Dur $T_3^5 - D_4^6 - T_6 - S_3^5 - S_6 - T_4^6 - D_3^5 - T_4^6$

б) moll $t_3^5 - D^6 - t_3^5 - s_4^6 - s_6 - D_3^5 - D_7 - t_3^5^H$

**Контрольні запитання та практичні завдання до теми
«Септакорд. Перерваний зворот. Літерне позначення акордів»**

1. Дати визначення таким термінам: септакорд, перерваний зворот. Назвати види септакордів.

2. Пояснити походження спеціальних умовних позначень септакордів та їхніх обернень.

3. Визначити септакорд за інтервальним складом:

м.3 + в.2 + в.3 = ?

в.2 + в.3 + м.3 = ?

м.3 + в.3 + м.3 = ?

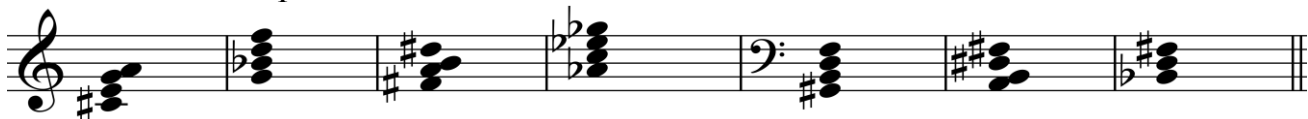
м.3 + м.3 + в.3 = ?

м.3 + м.3 + в.2 = ?

4. Записати септакорди за наданими звуками в якості різних тонів акордів. Розв'язати їх. Наприклад, D^2 , якщо *мі* – терцієвий тон; Π_7 , якщо *соль-дієз* – квінтовий тон; зм.VII₇, якщо *мі* – септима.

5. Що об'єднує увідні септакорди?

6. Визначити подані акорди і розв'язати їх усіма способами. Підписати тональності. Наприклад:

7. Знайти помилки у запису акордів. Підписати тональності. Наприклад:

D_3^4

м.VII₇

$3b_5^5$

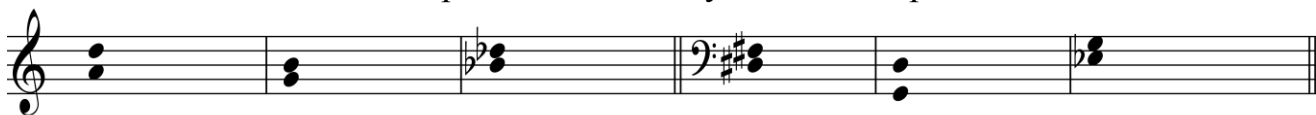
зм.VII₃⁵

II₇

8. Розв'язати задачу.

Звук *фа* – вершина м.VII₇. Його терцієвий тон є основою D_7 , вершина якого співпадає з терцієвим тоном $Зм_3^5$. Завдання: назвати звуки $Зм_3^5$, розв'язати його (записати усі варіанти).

9. В яких тактах даний інтервал не входить у вказані акорди?

D_3^4

D_2

зм.VII₇

$3b_5^5$

D_5^6

зм.VII₃⁵

10. Зіграти на фортепіано послідовність акордів у ладу.

Наприклад,

Dur $T_3^5 - m.VII_7 - D_5^6 - T_3^5 - S_6 - K_4^6 - D_7 - T_3^5^H$

moll $t_4^6 - s_3^5 - \Pi_7 - t_6 - s_3^5 - K_4^6 - D_7 - t_3^5^H$

11. Виконати гармонічний аналіз творів із фаху або з інших навчальних предметів, або даних прикладів за вибором (наприклад, *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. VI клас»: №№ 132-135 /3/. *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. VII-VIII класи»: №№ 118, 225, 239, 247, 248, 258-270, 319-322, 330, 345 /3/. *Буравчук А.* «Сольфеджіо»: №№ 162-177 /8/. *Михайловська Р. С.* «Сольфеджіо на матеріалі української пісні»: № 542 /22/. «Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: №№ 110-112 /23/. *Павленко Т.* «Сольфеджіо на основі українських народних пісень»: №№ 398-401, 418-420 /25/).

12. Створити мелодію на заданий текст у формі неквадратного періоду з розширенням (перерваний зворот) з використанням руху по звуках акордів (за вибором учня): D₇ з оберненнями, м. VII₇, 3б⁵. Підписати літерно-цифрове позначення акордів у супроводі.

Наприклад,

Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни, –
Путь життя, темну путь
Проясняють вони.
Злотих снів, тихих втіх,
Щирих сліз і любови,
Чистих поривів всіх
Не встидайсь, не губи!

Чистих поривів всіх
Не встидайсь, не губи!

І. Франко

Темі 23-24. Діатонічні семиступеневі лади. Пентатоніка. Лади української народної музики (2 години)

Діатонічні семиступеневі лади: іонійський, лідійський, міксолідійський, еолійський, дорійський, фрігійський. «Фрігійський зворот» (I – VII – VI – V). Використання ладів у народній і класичній музиці. Пентатоніка мажорна і мінорна. Елементи блюзового звукоряду.

Лади української народної музики. Особливості ладів. Лади на основі маломістких звукорядів. Двічі гармонічний мінор (IV # та VII #). Гуцульський лад (IV # та VI #). Змінний лад в українській народній музиці.

Контрольні запитання та практичні завдання до теми «Діатонічні семиступеневі лади. Пентатоніка. Лади української народної музики»

1. Дати визначення ладів: іонійський, лідійський, міксолідійський, еолійський, дорійський, фрігійський.

2. Що таке лідійська кварта, міксолідійська септима, фрігійська секунда, дорійська секста?
3. Записати лади від білих клавіш без використання знаків альтерації.
4. Записати звукоряди ладів за допомогою знаків альтерації: від *ре* – лідійський, від *мі-бемоль* – міксолідійський; від *сі* – дорійський, від *до* – фрігійський.
5. Заграти вказані лади (наприклад, від *мі-бемоль* – лідійський; від *фа* – дорійський; від *до-дієз* – еолійський).
6. Визначити і підписати діатонічні семиступеневі лади народної музики в наданих фрагментах музичних творів (наприклад, *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. VI клас»: №№ 254-256, 258, 265, 266, 270, 271-274 /3/).
7. Грати мажорну пентатоніку і паралельну мінорну пентатоніку у різних регістрах від різних звуків.
8. Охарактеризувати особливості ладів української народної музики, зокрема гуцульського та змінного.
Назвати інтервали, не характерні для натуральних ладів, що зустрічаються в українських мелодіях.
9. Визначити ладові особливості українських народних пісень (наприклад, *Михайловська Р. С.* «Сольфеджіо на матеріалі української пісні»: №№ 451-453, 458, 459 /22/).
10. Визначити мажорну і мінорну пентатоніку, елементи блюзового звукоряду в музичних творах (наприклад, *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. VI клас»: №№ 277-282 /3/. «Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: №№ 107-109, 121, 122, 129, 130, 132, 135, 137 /23/).
11. Підписати другий голос до української народної пісні (наприклад, *Афоніна О. С.* «Сольфеджіо. VI клас»: № 265 /3/. *Павленко Т.* «Сольфеджіо на основі українських народних пісень»: №№ 453, 455, 463, 464 /25/).
12. Створити мелодію на даний текст у формі неквадратного періоду в одному з діатонічних семиступеневих ладів з використанням ритмічних груп ♩, ♪, ♫, ♬ тощо.

Наприклад:

Сміється кожна квітка конюшини,
регоче пилом Сагайдачний шлях.
Сміються гори, доли і вершини,
і всі підкови, згублені в полях.

Сміється хміль, повитий на балконі.
Сміється місяць, він іще поет.

Ліна Костенко

Червона калино, чого в лузі гнешся?
Чого в лузі гнешся?
Чи світла не любиш, до сонця не пнешся?
До сонця не пнешся?

І. Франко

**Теми 25-27. Альтерація. Хроматизм. Модуляція. Відхилення.
Споріднені тональності (3 години)**

Альтерація нестійких ступенів ладу. Альтерація ладова і альтерація модуляційна. Хроматизм. Внутрішньоладовий хроматизм. Хроматичні прохідні та допоміжні звуки. Правопис хроматичної гами (мажорної та мінорної).

Модуляція. Відхилення. Модуляційний хроматизм. Види модуляцій (перехід, зіставлення). Споріднені тональності. Роль тонального плану у музичному творі.

**Контрольні запитання та практичні завдання до теми
«Альтерація. Хроматизм.
Модуляція. Відхилення. Споріднені тональності»**

1. Що таке альтерація? Як альтеруються ступені в мажорі та мінорі?
2. Що таке хроматизм? Назвати два види хроматизмів. Навести приклади.
3. Транспонувати приклад у вказану тональність, використовуючи знаки альтерації (наприклад, «Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: №№ 101, 102, 104 /23/).
4. Записати мажорну хроматичну гаму вгору і вниз у скрипковому ключі від *мі-бемоль*.
5. Записати мінорну хроматичну гаму вгору і вниз у басовому ключі від *сі*.
6. У чому різниця між модуляцією і відхиленням?
7. Що таке споріднені тональності? Записати споріднені тональності до *As-dur*, *cis moll* тощо.
8. Визначити тональності, які не є спорідненими до даних. Закреслити їх.
Fis-dur – dis-moll, A-dur, B-dur, Cis-dur, C-dur, d-moll.
Dis-moll – Fis-dur, gis-moll, A-dur, ais-moll, B-dur, Cis-dur
9. Знайти хроматичні прохідні і допоміжні звуки в творах з фаху, з інших навчальних предметів і в музичних прикладах (наприклад, *Афоніна О. С. «Сольфеджіо. VII-VIII класи»: №№ 131, 134, 137, 167-170 /3/. Михайловська Р. С. «Сольфеджіо на матеріалі української пісні»: №№ 399-410 /22/. Буравчук А. «Сольфеджіо»: №№ 80-82 /8/. Борисевич Ж., Кочарян М. «Мелодии кино и мультфильмов»: №№ 262-264 /6/. Борисевич Ж., Дюміна Г., Кочарян М. та ін. «Граємо в шумовому оркестрі»: №№ 15, 59 /5/. «Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: №№ 61, 63, 64, 116-120 /23/).*
10. Грати на фортепіано висхідні і низхідні секвенції з використанням в мелодії хроматичних прохідних та допоміжних звуків.
11. Знайти відхилення або модуляцію у споріднені тональності в музичних прикладах (наприклад, *Михайловська Р. С. «Сольфеджіо на матеріалі української пісні»: №№ 411-417 /22/. Буравчук А. «Сольфеджіо»: №№ 64, 68, 69 /8/. Афоніна О. С., Баранова В. О. «Сольфеджіо на основі сучасної та естрадної музики»: №№ 23, 26, 29, 38, 49, 50, 53 /2/. Борисевич Ж., Кочарян М. «Мелодии кино и мультфильмов»: №№ 309, 348, 407, 414 /6/. «Одноголосні диктанти на*

основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: №№ 146, 147, 149 /23/) і творах з фаху.

12. Створити (за вибором):

а) мелодію у формі модулюючого періоду у споріднену тональність (за вибором викладача);

б) друге речення модулюючого періоду з використанням хроматизмів; підписати літерно-цифрове позначення акордів у супроводі;

в) мелодію у формі періоду неповторної будови з відхиленням, дописати другий голос.

Теми 28-29 . Транспозиція. Секвенція (2 години)

Транспозиція. Способи транспозиції (на інтервал, на хроматичний півтон, за допомогою заміни ключа). Секвенція. Мотив, ланка секвенції. Секвенція – один із прийомів розвитку музичного матеріалу. Види секвенцій.

Контрольні запитання та практичні завдання до теми «Транспозиція. Секвенція»

1. Що таке транспозиція?

2. Транспонувати за допомогою заміни ключа мелодію (наприклад, Михайловська Р. С. «Сольфеджіо на матеріалі української пісні»: №№ 365, 524 /22/. Борисевич Ж., Кочарян М. «Мелодии кино и мультфильмов»: № 455 /6/).

3. Транспонувати мелодію на даний інтервал вгору або вниз (наприклад, Борисевич Ж., Кочарян М. «Мелодии кино и мультфильмов»: № 468 /6/).

4. Транспонувати дану двоголосну мелодію у вказану тональність (наприклад, Михайловська Р. С. «Сольфеджіо на матеріалі української пісні» /22/: №№ 254 у до мінор, № 395 у Мі мажор. Павленко Т. «Сольфеджіо на основі українських народних пісень» /25/: № 438 у до-дієз мінор, № 441 у Мі-бемоль мажор).

5. Що таке секвенція? Назвати види секвенцій.

6. Яку роль відіграє секвенція в розвитку музичного матеріалу?

7. Записати транспонуючу секвенцію. В якості мотиву використовувати гармонічні інтервали, наприклад зб.4 – м.б.

8. Розв'язати задачу.

Дана мелодія мажорної тональності була транспонована в тональність на терцію вище. П'ятим ступенем нової тональності є звук ля. Визначити початкову тональність мелодії.

9. Заграти на фортепіано діатонічні, хроматичні та транспонуючі секвенції (за вибором учня). В якості мотиву використовувати мелодичні, гармонічні інтервали і акорди:

г) діатонічні транспонуєчі транспонуєчі хроматичні

10. Знайти і визначити діатонічні, хроматичні, транспонуєчі секвенції в музичних прикладах (наприклад, Смаглій Г. А., Маловик Л. В. «Основи теорії музики», § 132; Бортянський Д., соната для фортепіано. Михайловська Р. С. «Сольфеджіо на матеріалі української пісні»: №№: 359-364 (за вибором) /22/. «Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики»: №№ 40-43 /23/).

11. Визначити секвенції в творах з фаху або з інших навчальних дисциплін та зіграти на фортепіано.

12. Створити:

а) мелодію (однотональний період неповторної будови з 8 або 16 тактів). У мелодії використовувати ланки секвенції: перше речення – висхідна секвенція, друге речення – низхідна секвенція. Тональність, музичний розмір, ритмічні особливості за вибором учня. Підібрати акомпанемент до мелодії за літерно-цифровим позначенням акордів;

б) мелодію у формі модулюючого періоду з використанням секвенції.

Теми 30-31. Мелізми. Знаки спрощення і скорочення нотного письма (2 години)

Мелізми. Види мелізмів, коротка характеристика та їх позначення.

Роль мелізмів в утворенні мелодичної лінії. Мелізми в музиці різних епох, стилів, композиторів (наприклад, у творчості Куперена, Рамо, Дакена, Баха). Мелізми у творчості віденських класиків, романтиків, у сучасній музиці.

Знаки спрощення нотного тексту (абревіатури): знак переносу на октаву вище або нижче; подвоєння звука в октаву; арпеджіо; глісандо; тремоло. Знаки скорочення нотного тексту: реприза; вольта; *Da capo al fine*; *Dal segno al fine*; повторення такту, повторення мелодичних фігур.

Контрольні запитання та практичні завдання до теми «Мелізми. Знаки спрощення і скорочення нотного письма»

1. Що таке мелізми?

2. Підписати види мелізмів.

3. Зіграти види форшлагів від різних звуків.
4. Зіграти види морденту від різних звуків.
5. Зіграти види групето від різних звуків.
6. Підкресли правильний варіант відповіді:

- а) арпеджіо, б) глісандо, в) тремоло.
7. Назвати знаки спрощення нотного письма. Навести приклади.
8. Для чого використовують октавний пунктир?
9. Відтворити на фортепіано від різних звуків тремоло, глісандо, арпеджіо.
10. Визначити в творах з фаху або з інших навчальних предметів види мелізмів.
11. Проаналізувати нотний текст. Грати на фортепіано фрагмент музичного твору з мелізмами (наприклад, *Й. С. Бах*, інвенція /за вибором/ або *В. А. Моцарт*, соната *ЛЯ мажор*, III ч.).
12. Створити мелодію польки з форшлагами у формі квадратного періоду з використанням характерних ритмічних ознак цього жанру.

Теми 32-34. Музична форма. Музичний синтаксис (3 години)

Музична форма. Період. Двочастинна, тричастинна форма. Форма рондо.

Музичний синтаксис. Цезура. Головні ознаки цезури (пауза, зупинка, повторність мелодичних і ритмічних фігур). Мотив. Фраза. Речення. Період. Різновиди періодів (квадратний, неквадратний, період повторної будови, період єдиної будови, період з розширенням і доповненням, період із трьох речень; однотональний та модулюючий). Каденція. Види каденції: плагальна, автентична, повна. Каденція серединна і заключна.

Мелодія. Види мелодичного рисунка (повторність звука, секвенція, поступеневий висхідний і низхідний, хвилеподібний рух, стрибки). Мелодична вершина. Кульмінація.

Поняття про фактуру. Види фактури: монодія; багатоголосся – гомофонно-гармонічна, акордова фактура. Імітаційна, контрастна, підголоскова поліфонія. Фактурні прийоми: фігурація (гармонічна, ритмічна, мелодична). Приховане багатоголосся; дублювання, педальні тони. Виразна роль фактури у творах різних жанрів.

Орієнтовні зразки прикладів для аналізу музичних творів

Прийоми мелодичного розвитку

Косма Ж.	Опале листя (23)
Українська народна музика	Гопак (5)
	Дергунець (5)
Українські народні пісні	Од села до села (22)
	Ой лопнув обруч (22)
	Ой під вишнею (5)
	Ой під горою (22)
	Ой піду я, піду (22)
	Прийшла весна (22)
	Чорнії брови, карії очі (22)
Хачатурян К.	Тема Вишеньки з балету «Цибуліно» (5)

Каденція

Українські народні пісні	Ой піду я до млина (22)
	Прийшли три козаки (22)

Період як самостійний твір

Беркович І.	Прелюдія (4)
	Етюд <i>ля мінор</i> (38)
	На узліссі (38)
Кабалевський Д.	Їжачок (15)
Канеда Б.	Марш гусей (5)
Крутицький М.	Зима (15)
Лещинська Ф.	Дві конячки (5)
Мексиканська народна пісня	Кукарача (5)
Подельський Г.	Йєнька (5)
Родригес Г.	Кумпарсіта (5)
Рюїгрок А.	Ляльковий танець (15)
Скорик М.	Простенька мелодія (39)
Стравінський І.	Вальс з балету «Петрушка» (38)
Українські народні пісні	Грицю, Грицю, до роботи (5)
	Дощик, дощик (5)
	Ой, Марічко, чичері (5)
	Ой під вишнею (5)
	За городом качки пливуть (15)
	Їхав козак за Дунай (15)
	Ой чого соловей (15)
Шітте Л.	Етюд (15)
Шопен Ф.	Прелюдії №№ 1, 4, 6, 7 (44)
Щуровський Ю.	Український танець (38)
	<i>Види періодів</i>
Грабовський Л.	На прогулянці (15)
Українські народні пісні	Та туман з моря налягає (22)
	Ніч яка місячна, зоряна, ясна (22)
	Ой чого соловей (15)

Абреу С.
Беркович І.

Лисенко М.
Моцарт Л.
Тюрк Д.
Українські народні пісні

Уоррен Г.
Чайковський П.

Шамо І.
Шуман Р.

Двочастинна форма

Тіко-тіко (5)
Гумореска (4)
Колискова (4)
Пісенька лисички (5)
Менует (15)
Аріозо (15)
Коломийка (5)
Павук сірий (39)
Чаттануга чу-чу (5)
Старовинна французька пісенька (41)
Шарманщик співає (41)
Києве мій (5)
Марш (38)

Тричастинна форма

Бах Й. С.
Гурлітт К.
Жилінський А.
Кен Г.
Ковач І.
Колодуб Л.
Коломієць А.
Косенко В.
Крігер І.
Любарський М.
Людкевич С.
Моцарт В. А.
Рахманінов С.
Ревуцький Л.
Роулі А.
Чайковський П.

Менует (38)
Етюд (15)
Мишенята (39)
Чарльстон (5)
Полька (5)
Танцювальна. Троїста музика (5)
Танцювальна (38)
Пастораль (39)
Менует (15)
Танцювальна (38)
Старовинна пісня (39)
Алегро (38)
Італійська полька (5)
Веснянка (39)
В країні гномів (15)
Нова лялька (41)
Солодка мрія (41)
Танець маленьких лебедів (5)
Принцеса танцює вальс (5)
Метелик (39)
Танцювальна (38)

Шмітц М.
Штогаренко А.

Рондо

Бортнянський Д.
Моцарт В. А.
Прокоф'єв С.
Фільц Б.

Соната *До мажор*, фінал
Соната № 11 *Ля мажор*, III ч. (5)
Марш із опери «Любов до трьох апельсинів»
Весняне рондо

Варіації

Кулау Ф.

Варіації (39)

Сильванський М.

Варіації на тему української народної пісні (38)

Щуровський Ю.

Тема з варіаціями (39)

Контрольні запитання та практичні завдання до теми «Музична форма. Музичний синтаксис»

1. Що таке період? З яких побудов він складається?
2. Що таке мелодія? Які принципи розвитку мелодії зустрічаються в музичних творах?
3. Що таке каденція? Назвати її види. Навести приклади схеми типових кадансів.
4. Назвати види періодів. Навести приклади.
5. Які риси мають періоди повторної та неповторної побудови? Навести приклади.
6. Що таке фактура творів? Назвати види фактури.
7. Навести приклади творів з акордовою фактурою.
8. Що таке форма рондо?
9. У чому різниця між простою двочастинною репрізною і простою тричастинною формами?
10. Визначити форму музичних фрагментів творів із фаху і проаналізувати їх.
11. Визначити форму даних музичних фрагментів (за вибором викладача). Зробити гармонічний аналіз.
12. Створити (за вибором):
 - а) твори різних жанрів: гопак, вальс, мазурка, марш, пісня тощо (за вибором учня) у формі періоду, простої двочастинної або простої тричастинної форми.
 - б) музичну мініатюру на малюнок (за вибором учня);
 - в) музичну мініатюру у формі рондо за казковим сюжетом.

Урок 35. Підсумковий урок (1 година)

1. Дати визначення понять основних елементів музичної мови (5-6 понять за вибором викладача).
2. Записати 2 приклади групування тривалостей за вибором (інструментальне групування). Поділити на такти.

а)

б)

в)

г)

д)

3. В яких тактах порушено енгармонізм інтервалів?

зб.5 зб.2 в.6 зм.4 зм.4 м.6 зб.2 зб.4 в.6

4. Записати акорди вгору, представляючи дані звуки в якості основних, терцієвих, квінтових тонів тощо (наприклад, побудувати B_4^6 , якщо *мі* – терцієвий тон; $Зб_3^5$, якщо *ре-дієз* – квінтовий тон; D_5^6 , якщо *сі-бемоль* – основний тон, II_7 , якщо *фа-дієз* – септима).

5. Записати від даних звуків тритони, характерні інтервали у скрипковому та басовому ключах, розв'язати їх (наприклад, у скрипковому ключі зб.4↓ від *ре*, зб. 2↑ від *соль-бемоль*; у басовому ключі зб.5↑ від *сі*, зм.7↓ від *соль*).

6. Записати від заданого звука вгору і вниз акорди, розв'язати їх (наприклад у скрипковому ключі від *сі*↓ зм. VII_3^5 , D_3^4 , $mVII_7$, S_6 ; від *мі*↑ $Зб_3^5$, зм. VII_7 , II_7 , D_4^6).

7. Записати хроматичну гаму (мажорну або мінорну) вгору і вниз (наприклад, у мажорі від *мі-бемоль*; у мінорі від *сі*).

8. Розв'язати задачу.

Звук, енгармонічно рівний *соль-дієз*, – вершина інтервалу м.6, основа цього інтервалу – терцієвий тон D_7 , основа D_7 – вершина M_4^6 .

Завдання: визначити звуки M_4^6 .

9. Транспонувати двоголосся із скрипкового ключа у басовий (за вибором):

а)

українська народна пісня

«Скажи мені правду, мій добрий козаче»

Не поспішаючи. Плавно

б)

українська народна пісня
«Шумить, гуде дібровонька»

Помірно

або приклади з посібника *Р. С. Михайловської* «Сольфеджіо на матеріалі української пісні» /22/ за вибором викладача.

10. Заграти на фортепіано інтервальну секвенцію у вказаній тональності з використанням у мажорі послідовності інтервалів «золотого ходу валторн»

м.б - ч.5 - в.3

III V I, у мінорі акордову послідовність «фрігійського звороту»: I₃⁵ - IV₆, VII₄⁵ - III₆, VI₃⁵ - II₆, V₃⁵ - I₆.

11. Проаналізувати нотний текст твору з фаху або іншого навчального предмета за вибором учня. Зробити гармонічний аналіз періоду.

12. Створити за вибором:

а) мелодію на даний текст у формі неквадратного періоду з особливостями гуцульського ладу або двічі гармонічного мінору. Наприклад,

Зацвіла в долині

Червона калина,

Ніби засміялась

Дівчина-дитина.

Любо, любо стало,

Пташечка зраділа

І защебетала.

Т. Шевченко

б) мелодію у формі неквадратного періоду з елементами блюзового звукоряду. Записати супровід літерно-цифровим позначенням акордів.

ДОДАТКИ

Додаток №1

Орієнтовний план аналізу музичного твору

Визначити за нотним текстом:

музичну форму: період; проста двочастинна, проста тричастинна, рондо тощо;

тональність, вид ладу, тактовий розмір;

тональний план музичного твору або структурно завершеного фрагменту музичного твору: однотональний або модулюючий період, період із відхиленням (підкреслити або назвати хроматизми – допоміжні і прохідні);

форму періоду: квадратний, неквадратний (повторної будови, із варійованим другим реченням, із контрастним другим реченням, єдиної побудови);

спосіб розвитку мелодії (повторність, секвентний розвиток, варіювання, кульмінація, рух по звуках вивчених інтервалів та акордів, їх роль у характері музичного твору);

особливості ритмічного рисунка;

темп, динамічні відтінки, штрихи;

фактуру;

гармонічні функції акордів у фрагменті музичного твору;

назву музичного жанру, з притаманним для нього видом фактури (марш, пісня, танець: гопак, полька, вальс, мазурка тощо).

Редакторська робота учня: визначення межі між музичними фразами або розділами твору, запис штрихів, темпу, динаміки.

Додаток №2

Орієнтовні приклади творчих завдань з елементарної теорії музики

Необхідно, щоб кожна тема теоретичних занять була закріплена в творчих завданнях з інтеграційним напрямом. Головна мета творчих форм роботи – пробудити цікавість до різнобічного вивчення теорії музики і сформуванню потреби у розвитку музичного мислення. Творчі завдання виконують стимулюючу, розвиваючу і закріплюючу функції. Більшість письмових творчих робіт може виконуватися в якості домашніх завдань.

Записати: ритм віршів у різних розмірах;

Створити:

друге речення за даним ритмічним рисунком;

друге речення з елементами мелодичного та ритмічного варіювання;

квадратний період повторної або неповторної побудови за даним ритмом;

ритмічний акомпанемент, ритмічні партитури до наданих мелодій;

другий голос або підголосок до даної мелодії з літерним позначенням акомпанементу;

мелодію у формі періоду з даних фрагментів із використанням характерних зворотів гармонічного мажору та мінору, різних ритмічних фігур;

мелодію у формі періоду повторної побудови з використанням знака репризи;

нескладну мелодію повторної будови з використанням знака вольти;

мелодію у формі періоду повторної будови, із варіюваним або контрастним другим реченням;

мелодію у формі періоду з різними видами каденції: автентичною, плагальною, повним кадансом (за вибором учня);

мелодію з використанням різноманітних ритмічних фігур;

мелодію у формі періоду з модуляцією у споріднені тональності;

мелодію на відомі класичні гармонічні звороти: «золота секвенція», «фрігійський зворот»;

мелодію до акордової послідовності з елементами мелодичної фігурації – у формі періоду з використанням вивчених альтерованих ступенів;

мелодичні варіанти фрази, речення з використанням тритонів, різних ритмічних груп;

перше речення мелодії та створення мелодії другого речення з використанням допоміжних або прохідних звуків;

мелодію на малюнок, на вірші;

мелодію з ритмічним варіюванням другої фрази; гармонічного супроводу до вивченої мелодії з використанням автентичного, плагального, повного зворотів;

композицію з даних елементів музичної мови (ладових, ритмічних);

композицію різних жанрів у формі періоду, простої двочастинної або простої тричастинної форми, форми рондо.

Грати:

акомпанемент до відомої мелодії за літерно-цифровим позначенням акордів;

акомпанемент з використанням різних видів фактури;

акомпанемент до вивчених мелодій із використанням послідовності акордів;

мелодичне варіювання другого речення періоду з використанням хроматизмів;

мелодичну та ритмічну імпровізацію у різних жанрах з використанням вивчених інтервалів і акордів, ритмічних груп.

Додаток №3

Орієнтовна тематика рефератів та комп'ютерних презентацій

Мелодія і рисунок.

Мажор і мінор у живопису, поезії, музиці.

Ритм у музиці і поезії.

Тембр у музиці і живопису.

«Кольоровий слух». Чи можна побачити музику?

Звук, його властивості.

Музика і Піфагор.

Нотне письмо. Етапи розвитку.

Давньоруська знаменна нотація.

Роль ритму в особливостях творів різних жанрів.

Метроном і темп.

Особливі види ритмічного поділу.

Музичний лад та його особливості.

Квінтове коло тональностей.

Виразність інтервалу в мелодії.

Характерні інтервали в естрадній та джазовій музиці.

Акорд. Класифікація акордів.

Подорож по незвичайних ладах.

Лади української народної музики в творчості композиторів.

Модуляція та відхилення у тональності першого рівня спорідненості.

Секвенції в мелодії.

Прийоми розвитку мелодії.

Фактурні особливості творів різних жанрів.

Мелізми в творчості Й. С. Баха.

Знаки спрощення і скорочення нотного письма.

Музичні форми (короткий огляд).

БІБЛІОГРАФІЯ

Навчальна література

1. Аналіз музичних творів: курс лекцій / Л. К. Осадча; Уман. гуманіт.-пед. коледж ім. Т. Г. Шевченка. — Умань : Софія, 2008.
2. Афоніна О. С., Баранова В. О. Сольфеджіо на основі сучасної, джазової та естрадної музики. — Вінниця : Нова Книга, 2013.
3. Афоніна О. С. Сольфеджіо. I-VIII класи. — К. : Мелосвіт, 2014.
4. Беркович І. Сюїта № 2 для фортепіано. — К. : Музична Україна, 1975.
5. Борисевич Ж., Дюміна Г., Кочарян М. та ін. Граємо в шумовому оркестрі. — Вінниця : Нова Книга, 2012.
6. Борисевич Ж., Кочарян М. Мелодии кино и мультфильмов. Сборник одноголосных музыкальных диктантов. — Вінниця : Нова Книга, 2012.
7. Бородай М., Сивик О. Теорія музики в системі професійної музичної освіти. Навчально-методичний посібник. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2012.
8. Буравчук А. Сольфеджіо. — К. : Мелосвіт, 2015.
9. Вахромеев В. Элементарная теория музыки. — М. : Музыка, 2012.
10. Виноградов Г. Элементарна теорія музики та сольфеджіо. — К. : Музична Україна, 1973.
11. Виноградов Г., Красовская Е. Занимательная теория музыки. — М., 1991.
12. Вірановський Г. Музично-теоретичні системи. — К. : Музична Україна, 1978.
13. Ганзіна Т. Правила з елементарної теорії музики. — К. : Мелосвіт, 2007.
14. Глушков Г., Красовська Є. Элементарна теорія музики. — К. : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1961.
15. Горбатенко Г. Я – майбутній піаніст. — К. : Мелосвіт, 2012.
16. Горюхіна Н. Композиція музичного твору // Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 7: Музикознавство: з ХХ у ХХІ століття.
17. Дудка Ф. А. Основы нотной графики. — К. : Музична Україна, 1977.
18. Іваницький А. І. Українська музична фольклористика. — К. : Музична Україна, 1997.
19. Калашник М. Уроки елементарної теорії музики. — Харків : Фактор / Pelican, 2011.
20. Леонтьев К. Л. Музыка и цвет. — М. : Знание, 1961.
21. Михайловська Р. С. Послідовності інтервалів та акордів. — К. : Мелосвіт, 2013.
22. Михайловська Р. С. Сольфеджіо на матеріалі української пісні. — К. : Мелосвіт, 2015.
23. Одноголосні диктанти на основі популярних мелодій естрадної та джазової музики. Комплекс навчально-методичного забезпечення для музичної школи (музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу, школи естетичного виховання). / Упор.: А. А. Бібко, Ж. В. Борисевич, Г. В. Дюміна, М. В. Кочарян та інші. — К. : ДМЦНЗКМ, 2006.
24. Островский А. Методика теории музыки и сольфеджио. — Л. : Музыка, 1970.

25. Павленко Т. Сольфеджіо на матеріалі українських народних пісень. – К. : Музична Україна, 2011.
26. Павлюченко С. Елементарна теорія музики. – К. : Музична Україна, 1997.
27. Побережна Г. І., Щериця Т. В. Загальна теорія музики: Підручник. – К. : Вища школа, 2004.
28. Поляковська С. П. Довідковий матеріал з музичної грамоти. – Вінниця : Нова Книга, 2012.
29. Правдюк О. Ладові основи української народної музики. – К. : Друкарня видавництва АН УРСР, 1961.
30. Ромащенко В. Ф. Тексти для імпровізацій на уроках сольфеджіо в молодших класах музичних шкіл та дитячих школах мистецтв. – К.: МКНЗ, 1995.
31. Смаглій Г. А., Маловик Л. В. Основи теорії музики. – Харків : Ранок, 2013.
32. Смаглій Г. А. Сольфеджіо: Підручник: У 6 ч. – Харків : Ранок, 2013.
33. Сорочер Я. Українська пісенність у музиці класиків. – Вінниця : Нова Книга, 2012.
34. Способин И. В. Элементарная теория музыки. – М. : Кифара, 2003.
35. Теорія музики у таблицях: Методичний посібник-гра /Укл. Криницька Т. В., Бабенко Л. В. – К. : ДАКККіМ, 2006.
36. Тіц М. Про сучасні проблеми теорії музики. – К. : Музична Україна, 1976.
37. Українська народна пісня на уроках сольфеджіо: хрестоматія для молодших та середніх класів музичних шкіл / Бражнікова Л. Д. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006.
38. Фортепіано [Ноти] : 2 клас / ред.-упор. Б. О. Милич. – К. : Музична Україна, 2016.
39. Фортепіано [Ноти] : 3 клас / ред.-упор. Б. О. Милич. – К. : Музична Україна, 2016.
40. Цуккерман В. А. Музыкальные жанры и основные музыкальные формы. – М. : Музыка, 1964.
41. Чайковський П. І. Дитячий альбом. – К. : Музична Україна, 2014.
42. Чиж Г. М. Сольфеджіо. Тестові завдання для учнів випускних класів фортепіанного та струнно-смічкового відділів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання) – К. : «Фірма «ІНКІОС», 2006.
43. Шип С. В. Музична форма від звуку до стилю. – К. : Заповіт, 1998.
44. Шопен Ф. Прелюдії. – К. : Музична Україна, 2013.
45. Юцевич Ю. Музыка. Словник-довідник. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009.
46. Якуб'як Я. Аналіз музичних творів. – Тернопіль : Астон, 1999.

Педагогіка та психологія творчої діяльності

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К. : ІЗМН, 1998.
2. Буркова Л. Технології в освіті. // Рідна школа. – 2001, № 2.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. – К. : Академвидав, 2015.

4. Зязюн І. А. Освітні технології у вимірах педагогічної рефлексії. // Світло. – 1996, №1.
5. Кондратова Л. Г. Музичні учнівські проекти на уроках та в позаурочній діяльності. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014.
6. Паламарчук В. Ф. Педагогічні інновації: міфи та реалії. // Директор школи, лицею, гімназії. – 2002, № 3.
7. Попова О. В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ ст. – Харків : ОВС, 2001.

Комп'ютерні технології

1. Бондаренко А. І., Шульгіна В. Д. Музична інформатика: навч. посіб. /А. І. Бондаренко, В. Д. Шульгіна – К. : НАКККІМ, 2011.
2. Дубровский Д. Компьютер для музыкантов-любителей и профессионалов. – М. : Триумф, 1999.
3. Живайкин П. 600 звуковых и музыкальных программ. – СПб. : «ВНУ — Санкт-Петербург», 1999.
4. Королев А. Музыкально-компьютерный словарь. – СПб. : Композитор, 2006.
5. Лифановский Б. Интернет для музыканта. – М. : Издательский дом «Классика –XXI», 2006.
6. Харуто А. В. Музыкальная информатика. Теоретические основы. – М. : ЛКИ, 2009.

Електронні ресурси Віддалені ресурси

en.ppt-online.org/32663 [Електронний ресурс]: Математика і мистецтво

Irk.ulstu.ru [Електронний ресурс]: Резеткина Т. П. Использование компьютерных технологий на уроке музыки как средство формирования педагогической культуры

myshared.ru [Електронний ресурс]: Конюхова Е., Баланцева Н. Руководитель презентации Павлова Н. В. Как разнообразен мир звуков!

svitppt.com.ua [Електронний ресурс]: Презентація на тему: Будова (форми) музики